

GAGYI JÓZSEF

Az új elit Székelyföldön

Hargita megyei változások 1968 után

I. Bevezető

1968 februárban¹ született meg Románia új területi-adminisztratív felosztásának eredményeképpen a Székelyföld egy részét magába foglaló, 86%-ban magyar lakosságú Hargita megye. Írásomban a megye létrejöttével kapcsolatban egy sarkalatos kérdést szeretnék vizsgálni: hogyan alakult ki az új megye hatalmi-adminisztratív szerkezete; majd röviden írni szeretnék arról, hogy kik voltak, honnan (1. milyen addig létező intézményekből, 2. milyen földrajzi helyekről, 3. milyen társadalmi csoportokból) rekrutálódtak mindazok, akik az új területi-adminisztrációs szerkezet felsőbb vezetésébe bekerültek – azaz: *milyen politikai-adminisztratív elit került hatalomra a megye megalakításakor*; milyen legitimitása volt ennek az elitnek az indulás pillanatában.

Munkám elvégzésében a legnagyobb akadályt az jelentette, hogy mindmáig még kísérlet sem történt az egykori események történeti feldolgozására. Az 1989 előtti időszakban nem is történhetett; az egykori résztvevők vagy az események iránt érdeklődő kutatók csak az ezzel járó nem kis kockázatot vállalva kezdhettek volna az erre vonatkozó adatok gyűjtésébe. Meglepőbb, hogy 1989 után sem akadt történész, társadalomkutató, aki belevágott volna a téma feldolgozásába. Magyarozatként nem fogadom el azt az érvet, hogy nem volt szakember, véleményem szerint inkább az az ok, hogy nem volt olyan szervezet (önkormányzat, helyi hivatal) vagy érdekcsoport (politikai párt, társadalmi szervezet), amely az újraindulást olyan stratégiai elképzelések felvázolásával kezdte volna, amelyhez feltétlenül szükség van a mai helyzetet behatároló közelmúltbeli események feltárására; nem volt tehát hivatali vagy társadalmi megrendelés erre a munkára. Ez utóbbit azért tartom furcsának, mert a helyi, nem hivatalos nyilvánosság régebben is számon tartotta, ma is számon tartja, hogy a megye létrejöttét – és főleg azt, amilyen formában létrejött – nemcsak a felső párt- és államhatalmi akarat, hanem egy, a helyi társadalmat megmozgató, ha kell, kockázatos, mert emberek bőrét vásárra vivő „hősi tett”: az 1968. februári, kétnapos csíkszeredai tüntetés² határozta meg. A helyi társadalom úgy „tudja”, az, hogy Csíkszereda lett a megyeközpont (és persze mindaz a pozitív és negatív következmény, melynek áldását érezte vagy melyet el kellett szenvednie) a megmozdulás eredménye. Csíkszereda 1968 februárjában nem egyike volt azoknak a romániai kisebb városoknak, melyeket Ceaușescu és köre egy új adminisztratív szerkezet kiemelt helyeivé szándékozott kinevezni, és így – a már eddig kiemelten fontos 16 tartományközpont mellett a jövőben a központilag vezérelt redistribúciónak hála – az erőltetett ütemű fejlesztés áldásaiban részesíteni. Csíkszereda, tudomásom

1 A megye megalakulásának pontos időpontjáról nincsenek információim. Mindazok, akik résztvevőként jelen voltak, több, eltérő időpontra emlékeznek. Király Károly könyvében azt írja, hogy a szomszédos magyar megye, Kovászna 1968. február 18-án alakult meg.

2 A tüntetés időpontját – nem kis erőfeszítések után – máig sem tudtam cáfolhatatlan pontossággal megállapítani; legvalószínűbb, hogy 1968. február 13–14-e, hétfő és kedd.

szerint, az egyetlen olyan romániai kisváros volt, ahol 1968 februárjában, érdekeik védelmében, az utcára vonultak a tömegek; ahol küldötteket választottak, hogy Ceaușescuval tárgyaljanak, és ezek a küldöttek nem pártaktivisták, hanem a helyi társadalom legitimitással felruházott személyiségei voltak. Csíkszereda volt 1968 februárjában az egyetlen olyan romániai, frissen létrehozott megyeközpont, ahol *a hatalmi alkuba a helyi társadalom*, támogatásával pedig, sokkal közvetlenebbül, *a helyi elit is beleszólt*. Ennek legfontosabb következménye, hogy a helyi elitnek a megyei hatalomba bekerült tagjai a helyi társadalom legitim képviselőiként viselkedhettek: a helyi társadalom első pillanattól évtizedekre bizalmat szavazott nekik; a helyi (a pontosság kedvéért 1968-ban: kisvárosi, rajoni) elitnek az új megyei elitbe bekerült egyes tagjai erre a legitimitációra támaszkodva még az 1989-es változások után is karriert futhattak!

Érdemes tehát az 1968-as csíkszeredai eseményekkel mint a romániai regionális hatalom 1968-as strukturálódásának, egy új regionális elit kialakulásának sajátos esetével foglalkozni.³

II. „Románia területi-közigazgatási megszerzésének javítása” 1968-ban

1. Előzmények

Az 1948-as kommunista hatalomátvételt követően napjainkig Romániában négy olyan országos vagy helyi jellegű közigazgatási átszervezés történt, amely meghatározta az ország és az egyes régiók fejlődését, és megannyi alkalom volt a helyi elit átrétegződésére.

1950 szeptemberében az addig működő megyék és járások helyére, szovjet mintára, rajonokat szerveztek; ezek a rajonok lettek az államhatalom helyi egységei, melyek ekkor még kisebb egységeket, járásokat is magukba foglaltak. Több rajon alkotta a tartományt. Ekkor szüntek meg Csík, Udvarhely megyék; helyükben Csík, Gyergyó, Udvarhely rajonok jöttek létre; mindhárman a Brassó (akkoriban Sztálinváros) székhelyű Sztálin tartományhoz tartoztak. 1952 szeptemberében, a felosztási elven nem változtatva, a rajonok, tartományok területeit szabták át, számukat változtatták meg; megszüntették a járásokat. Ekkor jött létre a sokat emlegetett Magyar Autonóm Tartomány, amely nyolc év múlva területet, nevet változtatott: Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajonok az újra nevet változtatott Brassó tartományhoz kerültek vissza; Csík, Gyergyó, Udvarhely rajonok a Maros-Magyar Autonóm Tartomány nevével szerkezetben léteztek egészen 1968-ig.⁴

Ceaușescu hatalomra kerülése után Bukarestben hozzáálltak egy olyan új közigazgatási, területfejlesztési és településhálózat-fejlesztési koncepció kidolgozásához, melynek politikai célja egy, a megváltozott központi hatalmat kiszolgáló lojális helyi elitnek, gazdasági célja pedig a decentralizált, erőltetett ütemű iparosítás helyi feltételeinek a megteremtése volt. Amint Hunya Gábor megállapítja: „Központosított gazdaság- és társadalomirányítás esetén különösen nagy jelentőségű az igazgatási szintek hatékony megszerzése. Az alárendelt szintek befolyásának korlátozása a központi hatalmat erősíti. Az egyenrangú területi egységek számá-

3 Munkám saját forrásfeltárára épít: azokra az oral history jellegű beszélgetésekre, melyeket az 1968. februári események szentánúival 1996 tavaszán készítettem a dolgozat anyagát gyűjtve – vagy amelyeket még az azelőtti esztendőben folytattam, és amelyek során, miközben a helyi társadalom történetére vonatkozó kérdéseket tettem fel, mindig hosszasan időztünk a „hatvannyolcas szeredai tüntetés” eseményeinél. Ugyanakkor átnéztem a központi román és magyar nyelvű pártlapoknak (*Scinteia, Előre*), valamint az 1968. február 24-én beindult megyei magyar nyelvű napilapnak (*Harghita*), és az akkori romániai magyar szellemi elit ideológiai-társadalomtudományi havi lapjának, a *Korunknak* az ide vonatkozó anyagait. Nem végeztem levéltári kutatásokat; sietek tehát kijelenteni, hogy mindazt, amit megfogalmazok, az eljövendő levéltári – központi párt archívumbeli – kutatásoknak kell majd a problémafelvetésén túljutva árnyalniuk, újrafogalmazniuk.

4 Lásd az átszervezésekkel kapcsolatban Vincze Gábor (*Vincze*, 1994:82., 88.). Vofkori László (*Vofkori*, 1994:229–231.) írásait.

nak szaporításával egyenletesebb területi erőforrás-elosztás alakítható ki, és korlátozható a középírányító szint alkuereje. (*Hunya*, 1990:162–163.) 1950-ben az átszervezés, az úgynevezett „rajonálás” háromlépcsős rendszert alakított ki: helyi-rajoni-tartományi; ehelyett a tervekben egy kétlépcsős rendszer (helyi-megyei) szerepelt. A „középírányító szintet” mindeddig az ötvenes évek elején hivatalba került, nagy hatalommal rendelkező tartományi elit jelentette; a tervek szerint ezt kellett átgyúrni, megrostálni, fiatalítani – vagyis a központi hatalomban végbemenő változásokat erre a szintre levinni.

Románia területi-közigazgatási megszerzésének éppen aktuális „javítása”, vagyis mindaz, amit *megyésítésnek* neveztek akkoriban, szervesen beilleszkedik a Ceaușescu-diktatúráként ismert román politikai-társadalmi szerkezet kialakításába. Itt csupán annyit említenék, hogy az 1968 januárjában ötvenedik életévét betöltő Ceaușescunak a megyésítés előkészületeinek közepette sikerül a pártvezetés mellé a legfelsőbb államfői hatalmat is megszereznie.⁵ A hatalmi koncentráció, a diktatórikus döntési rendszer kialakulásának, működésének vizsgálata a jelenlegi román társadalomkutatás egyik alapfeladata kellene legyen; sajnos, visszaemlékezések, irodalmi leírások szólnak erről; valószínűleg folynak ilyen jellegű román kutatások, nem tudok nyilvánosságra került eredményekről.

A megyésítésakció az ország nyilvánossága előtt 1967. október elején veszi kezdetét: ekkor vitatják meg a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának plenáris ülésén az erre vonatkozó elveket; majd „nyilvános vitára” bocsátják a tervet.⁶ 1967. december elején tartják az RKP Országos Konferenciáját; Ceaușescu előadói beszédében a román társadalmat, gazdaságot minden ízében – a párt vezetésével – átalakító szándékot vázol fel; a beszéd ötödik pontjában foglalkozik az adminisztratív-területi szervezés megjavításával, mint az általános átalakítási folyamat szerves részével. 1968. január közepén jelenik meg az erre a célra alakított Központi Párt- és Állami Bizottságnak a megyék és municípiumok megszerzésére vonatkozó javaslata. Ebben az ország területének 35 megyére való felosztása szerepel; Hargita megye magába foglalná Csík, Gyergyó, Udvarhely, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely rajonokat – egy 7680 négyzetkilométer nagyságú, 375 921 lakosú, az átlagnál nagyobb megye lenne; tervezett központja pedig a központi fekvésű, de Sepsiszentgyörgynél és Székelyudvarhelynél is kisebb Csíkszereda.

A tervezet megjelenése és a végleges döntés meghozatala között a központi és helyi érdekcsoportok (elitek) intenzív lobbyszása folyik megyehatárok, megyeközpontok számukra kedvező megváltoztatása – vagy az eredeti terv maradéktalan megvalósítása – érdekében. Ezek a háttértörténetek, az erre vonatkozó dokumentumok feltárása nélkül, alig sejthetőek. Király Károly említi, hogy brassói, valamint a központban brassói érdekeket képviselő vezetők hogyan próbálták továbbra is saját érdekszférájukban tartani Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajonokat. Annyi bizonyos, hogy a januári tervezetben nem szerepel külön Kovászna megye; ez csak a közben lezajlott háttértárgyalások nyomán születhetett meg; bár Király Károly saját érdekeit állítja előtérbe, elismeri, hogy Ceaușescu személyes döntése kellett ahhoz, hogy se ide, se oda ne tartozzon a vitatott terület – annál is inkább, mert került egy „gazdája” is a főtítkárhoz közel álló Király Károly személyében (erről lásd még lejjebb). Az eredeti nagy Hargita megye „maradéka” megmaradt volna önállónak. Fazakas János és udvarhelyi társai

5 1967. december 10-én a Nagy Nemzetgyűlés Chivu Stoica helyett Ceaușescut választja az Államtanács (Consiliul de Stat) elnökévé; ugyanakkor megerősíti pozíciójában a Gheorghe Gheorghiu-Dej utódlásáért folytatott vetélkedésben Ceaușescu mellé álló Ion Gheorghe Maurer miniszterelnököt; a Minisztertanács alelnöke, a román államhatalomban az „első számú magyar” lesz, Fazakas János.

6 Az október 5–6-án tartott plenáris „megvitatta és ellenvetés nélkül elfogadta A nemzetgazdaságnak Románia szocialista fejlődésének új szakaszában való vezetésére és tervezésére, valamint Románia adminisztratív-területi szerkezete fejlesztésének javítására, valamint a falusi települések szisztematizálására vonatkozó alapelveit”. A tervezetet a központi pártlap, a *Scinteia* 1967. október 11-i számában „bocsátották vitára”.

kezdeményezték és elérték, hogy ne Csíkszereda, hanem a valóban népesebb Székelyudvarhely legyen a megyeközpont. Már összehívták február 14-re az RKP KB plenárisát, hogy jóváhagyja a végleges döntést, valamint február 15-re a Nagy Nemzetgyűlést, hogy törvényerőre emelje a parthatározatot, amikor sor került a „szeredai tüntetésre”.

2. „Udvarhelyre nem megyünk...”

Mindaz, amiről a továbbiakban szó lesz, az eseményeknek egy, a szóbeli közléseken alapuló rekonstrukciója. Nem arról beszélek, hogy így történt, hanem arról, hogy *így történhetett*.

1968. február 11-én, szombaton délelőttre a csíkszeredai kultúrházba gyűlésre hívták Csík, Udvarhely, Gyergyó rajonok párt- és állami hivatalainak vezetőit – a rajonok elitjének jó részét. A gyűlést Veres Nicolae, a Maros-Magyar Autonóm Tartomány pártbizottságának első titkára vezette. Bejelentette, hogy a Központi Bizottság határozata értelmében az eredeti nagy Hargita megye helyett két kisebb megye lesz: Kovászna és Hargita; ecsetelte ennek a döntésnek az előnyeit. Amikor megemlítette, hogy Hargita megyének Székelyudvarhely lesz a központja, a jelenlévő udvarhelyiek tapsolni, ujjongani kezdtek; a csíkiak hallgattak.

Érdekes színfoltja volt a gyűlésnek a „vita”, azaz a hozzászólások: a pártot, főtitkárát dicsérő, a szép jövőt ecsetelő kitételek mellett javaslatokat is megfogalmaztak. Egy udvarhelyi hozzászóló mondotta: ez alkalommal vissza kell csatolni Erdővidéket is Udvarhelyhez. Veres Nicolae válasza rövid és letorkoló volt: szó sincs semmiféle csatolgatásról, mit gondolnak az elvtársak, ez nem országhatár-módosítás (utalás a magyar nacionalizmus „bűntettének” számító bécsi döntésre)! Vagyis: fent már mindent eldöntöttek, a magyarok, a helyiek – legyenek azok győztesek, mint a székelyudvarhelyiek, vagy vesztesek, mint a csíkszeredaiak – törődjenek bele a döntésbe.

Demonstratív, talán agresszív volt az is, ahogy a döntés visszavonhatatlanságát egy sebtében, aznap estére Székelyudvarhelyen szervezett tömeggyűléssel rituálisan is megerősítették. A vesztes csíkszeredaiaknak azt is el kellett viselniük, hogy autóbuszba ültetik őket, átviszik Székelyudvarhelyre, ahol végig kell nézzék-tapsolják a „helyes, igazságos” döntést ünneplő helyi elit szereplését. Nem csoda, hogy a következő nap – vasárnap – elindult a városban és a szomszédos falvakban a „suttógó propaganda”: mi is történt, mi a teendő.

1968. február 13-án, hétfő reggel mínusz húszfokos hidegben először egy szomszédos kis faluból. Csíkcsmortánból érkezett egy embercsoport a városi kultúrház elé; azért onnan, mert őket volt a legkönnyebb mozgósítani; a faluból elszármazottak közül többen is benne voltak a rajoni vezetésben, és ott voltak a szombati gyűlésen; volt tekintélyük a faluban, és tudták, hogy kinek, mit, hogyan mondjanak. A kultúrházban, valamint a rajoni pártbizottság szemben levő épületében gyűléseztek a rajoni vezetők, valamint a tartományi, központi kiküldöttek közül azok, akik nem maradtak Székelyudvarhelyen. Az emberek kérték, hogy valaki mondja el nekik is: igaz-e, hogy Csíkszereda nem lesz megyeközpont. Egy rajoni vezető hányaveti magatartása volt az utolsó csepp a pohárban: az emberek kiáltozni kezdtek, megkergették a vezetőt, körülvették a rajoni pártbizottság épületét. Járókelők csatlakoztak hozzájuk; a gyárakban abbahagyták a munkát, jöttek tüntetni, mutatni, hogy nem akarják, hogy Székelyudvarhely legyen a megyeközpont.⁷ Spontánul avagy szervezeten, a város lakosságának nagy része aznap, aznap éjjel, másnap ott állt az épület körül; a helyi vagy másnapra már Bukarestből érkező szónokokat hallgatták, de amikor arról akarták győzködni őket, hogy nyugodjanak bele a döntésbe, lehurrogták; végül küldötteket választottak, akik az épületben tárgyaltak az „elvtársakkal”, akiknek közvetlen telefonkapcsolatuk volt Ceaușescuval. Megérkeztek a hadsereg egységei, felmerült a tömeg erőszakos szétverésének lehetősége is. Végül a tárgyaló felek – a

⁷ Az alcímben idézett fél mondat az egyik, a tömeg véleményét a maga nyers formájában kifejező jelszó része: „Udvarhelyre nem megyünk, aszalt szilvát nem eszünk”.

központ, azaz Ceaușescu, a székházba két napig bezárt vezetők, a tömeg választotta képviselők és maga a tömeg – megegyeztek: húsztágú, a tüntetők választotta, ismert, tekintélyes helyiekből álló⁸ küldöttség indul Bukarestbe, hogy Ceaușescuval tárgyaljon. A tárgyalás eredménye: Ceaușescu a küldöttség tagjait meghallgatva, velük egyetértésben jelölte ki a végleges megyehatárokat: Csíkszereda lett a megyeközpont; ezt megüzenték Csíkszeredába, és a párt-székház elöl csak ekkor kezdett oszladozni a tömeg. Mindez már 1968. február 14-én, kedden történt; az RKP KB plenárisa mindaddig, amíg Ceaușescu tárgyal, felfüggesztette az ülést, majd döntésébe az alku eredményeit is belefoglalta.

Mindez így igen meghökkentő: hús év kommunista diktatúra után egy kisváros lakóinak érdekeit képviselő csoport az ország első emberével szemtől szembe kerülve alkudozik a helyi társadalom jövőjéről – és eléri, amit akar. Ne feledjük: 1968-ban vagyunk, Ceaușescunak és rendszerének legképlékenyebb időszaka ez. Azt mondhatom: nemcsak szerencséje, vakmerősége, hanem jó érzéke is volt a helyi elitnek: az általa kezdeményezett akcióval valóban megfordította a város, a régió, és saját sorsát. Ezért is fordulhatott át mindaz, ami eredetileg fentről tervezett-szervezett átalakítás volt – egy letről elfogadott és támogatott „jövőépítő” tevékenységbe.

3. Az interregnumról

A Nagy Nemzetgyűlés rendkívüli ülészaka meghozta a törvényt „Románia Szocialista Köztársaság közigazgatási megszervezésének javításáról”. Az első konkrét szervezői aktus azonban még az azelőtti napon megszületett: az RKP KB plenárisa határozatot fogadott el arról, hogy a tartományi, rajoni pártszervek tevékenysége megszűnik, és megalakulnak a megyei, municípiumi (városi) pártszervek és ezek ideiglenes vezető szervei. Az RKP szervezeti szabályzata előírásainak megfelelően ezen szervezetek vezető bizottságait az év végén tartandó pártkonferenciákon választják meg. Vagyis létrejött egyfajta politikai vákuum, *interregnum*: a tartományi, rajoni pártbizottságok kádereinek egyik napról a másikra megszűnt a munkahelyük; ugyanakkor létrejöttek új munkahelyek, de még nem dőlt el véglegesen, hogy merre fordul a „káderforgó”⁹: ki kerül felül, ki marad alul, ki hull ki a rostán.

Az interregnum alatt Ceaușescu és köre *hihetetlenül nagy hatalmat koncentrált a maga kezébe*: a középszintű párt- és állami vezetés posztjainak elosztása feletti hatalmat; az új szervezetet működésbe hozó káderek egzisztenciális kérdései (fizetések, döntési jogkörök, hivatali függőségek, más helységekre átirányítás stb.) feletti döntés hatalmát. Mindez majdnem egy évig tartott: az 1968. decemberi megyei pártkonferenciákon választják meg a végleges megyei pártvezetést, majd az 1969. március másodikán lezajlott helyhatósági választásokon a Megyei Néptanács képviselőit, tehát ekkorra alakul ki a megyék végleges adminisztratív szervezete. Közben pedig 1968 tavaszán–nyarán–őszén, az ideiglenes megyei vezetőség vezényletével, ennek egyik legelső (a felső vezetés előtt próbatételként elkönnyelhető) hatalmi tetteként lezajlik a „városok és községek területi egységének kijelölése”, vagyis az új településhatárok meghúzása, a több településből álló községek központjainak kijelölése: a lokális dominanciaviszonyok újrendezése, a legelső hatalmi szint pozícióinak újraelosztása. Ceaușescu és köre, valamint újonnan pozícióba kerülő regionális politikai-adminisztratív elitje „újraszabja” az ország arculatát; és ebben az akkori új „ruhában” jár az ország ma is.

8 Közöttük: orvosok, mérnökök, rajoni tisztségviselő, a helyi múzeum igazgatója, üzemi párttitkár. A teljes névsort sajnos mindeddig nem sikerült összeállítanom.

9 Románul: rotatia de cadre – a sztálini korszak, és ennek nyomán a Rákosi-korszak, de mindegyik szocialista ország mindegyik korszakának egyik közismert kádergazdálkodási szakkifejezése; eredetileg a helyi szinten (falun) tevékenykedő káderek félévenkénti-évenkénti cseréjére vonatkozott; lásd ezekről a kérdésekről Gyarmati György, Marosvári Attila. Sugatagi Gábor írásait.

„Itt és most nagy dolog történik” – a *Korunk* 1968. áprilisi vezércikkének névtelen írója igazat mondott. A romániai magyar elit (szűkebb értelemben: a kolozsvári egyetemi-szellemi elit) véleményének nyilvános szószólója megállapítja: elérte a „mi, az ország népe”; „mi, romániai magyarok”; „mi, romániai magyar elit”) ahhoz a fordulathoz, amikor „a párt nyilvános megvitatás után új szervezési formákat és munkamódszereket vezet be egész társadalmi életünkbe”. Itt az alkalom a „kiállásra”, a közügyek vállalására. A párt főtitkára gondolkodó és felelős egyéniségek hozzájárulását kívánja a közügyek és államügyek „intézéséhez”. A romániai magyar elit számára az jelent garanciát, hogy az ország új területi-közigazgatási felosztása során „az ország új társadalomfejlődési szakaszához méltó volt már a nemzetiségi összetétel figyelembevételé is”: valamint az „anyanyelvi oktatás, a nemzeti nyelvhasználat a közigazgatásban, haladó magyar nemzeti hagyományaink ápolása, a megnőtt magyar könyvkiadás és -behozatal...” Az átalakításhoz – és ahhoz a hatalomkoncentrációhoz, melyről fentebb beszéltem – a pártvezetésnek sikerült a változásokat pozitívnak elfogadó romániai magyar elit támogatását is megnyernie. Ez talán nem történik meg, ha Csíkszeredában erőszakkal szétverik a tüntetést. Ceaușescu jól taktikázott: a legitimitációt megkapta, és elérte, hogy a „romániai magyar szellemi életternek” (másképpen: „a megmaradás feltételeinek”) kiterjesztéseként „megnőtt, minden ízében tavaszi idő”-ként értékelje akkoriban ezt a periódust a romániai magyar elit.

III. „... mindegyik más-más ágra...”

Egy konkrét eset: Hargita megye megszervezése, a megyei elit kialakítása

Az egyéves interregnum alatt a káderek helyzetét legjobban egy, káderekörökben közzsájon forgó példázattal lehet érzékeltetni. A verebek egy fán ülnek, valaki egy követ dob közéjük (vagy, más változat szerint nem dob, csak egy követ fenyegetőzik); a verebek felrebbennek, majd visszaszállnak a fára – de *mindegyik más-más ágra*. Esetünkben: a verebek felrebbennek; nagy részük visszaszállt, miután megmutatták nekik, hogy milyen – új – ágakra kell leszállniuk; az ágak milyenségéről, arról, hogy hova kell leszállniuk, nem ők döntenek; és a kő ott van a pártvezetés – személy szerint, most első ízben a később minden követ a saját markába fogó Ceaușescu – kezében.

Kik is ezek a verebek?

Az 1948-as hatalomátvétel után, nagyon rövid idő alatt a romániai társadalomszerkezet meghatározó tényezője – a szovjet, sztálinista társadalomszerkezet mintájára – a *politikai javak birtokosa* lett.¹⁰ Vagyis: a párttagság, a párhierarchiában elfoglalt hely, valamint az előmenetelt biztosító feltételek tiszteletben tartása: a politikai főnököknek való engedelmesség, a marxista-leninista világnézettel, az ötvenes években pluszban még a Szovjetunióval szembeni lojalitás. Az anyagi javak birtoklása háttérbe szorult, minimálisra korlátozódott. A kulturális javak birtoklása is fontosnak bizonyult – azonban ebben a korszakban ebből, különösen politikai javakkal párosítva, viszonylag kevés volt.

A politikai javakat a politikai elit birtokolta. Sugatagi Gábor véleménye szerint a Kádár-rendszer politikai elitjének szelekciójáról alig állnak rendelkezésre adatok (*Sugatagi*, 1994:37.); ha ez így igaz, akkor nem kell csodálkoznunk azon, hogy a Ceaușescu-rendszer különböző hatalmi szintjein tevékenykedő politikai elit szelekciójára vonatkozó adatok sem ismeretesek. Néhány általános, a Kádár-rendszerre vonatkozó kijelentés minden további nélkül esetünkben is elfogadható. A politikai hatalom – és megszemélyesítője, a politikai elit – fokozatosan totális uralma alá vonja, és uralma alatt tartja a társadalom alrendszereit; és az uralom legközvetlenebb formája a funkciók megduplázása vagy halmozása, az egyszerre ellátott irányítói és végrehajtói

10 Lásd erről a kérdéstről Szelényi Iván–Szelényi Szonja megközelítését (*Szelényi-Szelényi*, 1991:9.).

szerep. Éppen ezért a politikai elithez tartozó káder legfontosabb tulajdonsága „politikai lojalitása, azonosulás a hatalom mindenkori céljaival, amelyeknek feltétlen végrehajtása érdekében a kiválasztott káder (képzettséget, rátermettséget, szakmai kompetenciát figyelmen kívül hagyva) bármely területre átdobható, ma vállalatigazgató, holnap apparatcsik, holnapután lapfőszerkesztő” (Sugatagi, 1994:38.); esetleg vállalatvezető, megyei pártbizottság bírójának tagja, Nagy Nemzetgyűlési képviselő egy személyben. Ezek a káderek alkották „a kommunista hatalmi struktúra zavartalan működését biztosító, a rendszer iránt feltétlenül elkötelezett társadalmi réteget” (Marosvári, 1990:87.). Mivel ebben a rendszerben a politikai javak (és más javak csakis ezzel párosítva) konvertálhatók gazdasági előnyökre is (az más kérdés, hogy ez mennyire illik össze a „puritán mozgalmi erkölccsel”), a réteghez való tartozás nyilvánvalóan kivételes egzisztenciális helyzetek elérését teszi lehetővé. Egyértelműen megállapítható, hogy a szocialista államban – különösen Ceaușescu szocialista Romániájában – az elithez való tartozás a politikai elithez való tartozást, a politikai életbe való bizonyos mértékű betagoledást jelentette.

1968. február 15-én a Nagy Nemzetgyűlés rendkívüli ülészakán három törvényt szavaztak meg: a R. Sz. K. alkotmánya egyes szakaszainak módosításáról; a R. Sz. K. területi-közigazgatási megszervezéséről; a helyi állami vezetés biztosításáról a közigazgatási-területi egységekben a néptanácsok megválasztásáig. Ez a pillanat tekinthető a megyerendszer megszületésének; Csíkszeredában is létrejöttek egyik napról a másikra a megyei intézmények: a fenti – országos, volt tartományi – szervek egyeztetése, döntése nyomán kinevezett vezetők összehívták a hozzájuk beosztott alkalmazottakat, berendezkedtek a nekik juttatott helyiségekbe, intézkedni és intézni kezdtek.

Király Károly azt írja könyvében, hogy miután Ceaușescu elfogadta a javaslatát, és őt bízták meg az új megye megalakításával, egy hét alatt kellett a megye intézményrendszerét kiépíteni, a vezető kádereket kiválasztani. Számot vetve az idő rövidségével, Király teljes körű felhatalmazást kért és kapott; Bukarest az új vezetés névsorát módosítás nélkül jóváhagyta; „a káderlapokat is csak utólag küldtem el a központba” (Király, 1994:22.). Ezek szerint lényegesen más körülmények között alakult meg a két megye; ami a téma szempontjából fontos kérdés: a Kovászna megyei vezetők – a megyei új elit – kiválogatása egy ember és körének döntése alapján történt.

Nem ez volt a helyzet azonban Hargita megyében, ahol majdnem egy évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy felálljon egy stabil megyei vezetőség; az 1968. decemberi megyei pártkonferencián olyan új négytagú titkárságot választanak, melynek három tagja nem volt benne a vezetésben a megye megalakításakor; ezek között van az ezután mintegy tíz évig változatlanul funkcióban lévő első titkár is. Az ilyen látványos csere mellett más megyei szervezet- és intézményvezetők (például a megyei KISZ első titkára, a megyei néptanács alelnöke, a megyei főtanfelügyelő) és második vonalbeliek áthelyezésére is sor került. Sajnos, semmit sem tudok a cserék indokairól; azaz azok az indoklások, amelyek közszájon forogtak (például: nem tudta megszokni Csíkban, nem hozta el a családját, vissza akart menni Vásárhelyre/Udvarhelyre), az akkor uralkodó „pártfegyelem”, „pártfeladatok” szellemével és gyakorlatával igencsak ellentétesek voltak. Nem tudni pontosan, hogy milyenek voltak, hogyan érvényesültek a felsőbb „kádergazdálkodási” szempontok. Ami bizonyos: a megyei vezetés első sorába tartozóknak (megyei párttitkárok, néptanácsi alelnökök, belügyi, igazságügyi szervek vezetői) káderlapjait nem Csíkszeredában, hanem Bukarestben őrizték; a döntések ott születtek, még ha a javaslatot helyben fogalmazták is.

A frissen alakult megyei napilap egyik első számában közli a megye „főbb politikai, társadalmi, művelődési és közügyi” intézményeinek névsorát;¹¹ sajnos, hogy nem a megyei intéz-

11 A „főbb intézményeknek” a lapban megjelent listája:

- az RKP Hargita Megyei Bizottsága;
- az Ideiglenes Megyei Néptanács;
- a KISZ Hargita Megyei Bizottsága;

mények teljes névsorát. A hivatalok nagy részét Csíkszeredában szervezték meg; hármat Székelyudvarhelyen állítottak fel, a helyieknek szánt kompenzációként; de ezek rövid ideig működtek itt, néhány év múlva átkerültek Csíkszeredába. Ha a felsorolt 19 hivatalhoz hozzászámítjuk a megyei Securitatét, megyei miliciát, megyei Katonai Hadkiegészítő Központot, Megyei Pionírszervezetet, valamint magát a megyei napilapot, akkor kiderül: legalább *24 új megyei intézmény* alakult; az első vonalbeli vezetőknek (az intézmények döntési pozícióban lévő első, második embereinek) a létszáma körülbelül 67, a második vonalbeli alkalmazottak (osztályvezetők – románul sef de servici, azaz szolgálatvezető, helyetteseik) becsült létszáma 175; mindazoknak a létszáma tehát, akik a megyei hivatalok vezetői és vezető beosztottjai lettek 1968 februárjában: körülbelül 242. Ez volt – akkori szóhasználattal – „a megyei párt- és állami káderaktíva”; vagyis az *új (megyei) elit*.

Az új elit rekrutációs bázisa

1968-ban húsz éve már annak, hogy Romániában kommunista uralom van; aki 1948-ban középkorúként vett részt a mozgalomban, az már kiöregedett; akik akkor ifjúkommunistaként, tizenévesen kerültek a mozgalomba, azok kijárták már az „iskolát”: káderkarriert futottak, egyre feljebb lépegettek a párt- és államvezetés lépcsőfokain. 1968-ban, véleményem szerint, a politikai elit egy *új generációja* jelenik meg a megyei hatalom csúcsein. Ennek egyik, talán legfontosabb feltétele, hogy zajlik a generációváltás a legfelső vezetésben is: Chivu Stoica után 1968-ban az RKP KB büroijából még három öreget menesztenek: Alexandru Birladeanul, Petre Borilát, Alexandru Moghiorost. (Ceaușescu maga, vagy például Fazakas János is az országos KISZ-vezetésben kezdte politikai karrierjét.) Jellegzetesen középszintű KISZ-vezetői karriert befutva (az ötvenes években előbb Bákó, majd a Magyar Autonóm Tartomány KISZ-titkára) lett utóbb Kovászna megye első embere Király Károly.

A továbbiakban arról szeretnék írni, hogy a Hargita megyei új elit – amely ezután a megye-központ. Csíkszereda elitje is – **1.** megszűnő tartományi és rajoni párt- és állami szervezetekből, **2.** regionális hatalmi vetélkedés nyomán és az egykori rajoni központok káderei közötti válogatás alapján, **3.** eléggé homogén társadalmi-kulturális környezetből rekrutálódik.

1. Párt- és állami szervezetekből — ugyanoda

A megszűnt Maros-Magyar Autonóm Tartományi Pártbizottság, Tartományi Néptanács hivataltokai közül többen kerültek az új megyei hivatalok élére. Maga az első ember, Branis László, a Megyei Pártbizottság első titkára, aki egyben az Ideiglenes Megyei Néptanács elnöke is,

(11. folyt.)

- a Szakszervezetek Hargita Megyei Bizottsága;
- a Hargita Megyei Ügyészség;
- a Hargita Megyei Törvényszék;
- a Hargita Megyei Állami Ellenőrző Bizottság;
- a Hargita Megyei Egészségügyi Igazgatóság;
- a Hargita Megyei Statisztikai Hivatal;
- a Hargita Megyei Kereskedelmi Igazgatóság;
- a Hargita Megyei Tanfelügyelőség;
- a Hargita Megyei Takarékpénztár (CEC) Igazgatósága;
- a Hargita Megyei ADAS Igazgatósága;
- a Hargita Megyei Mezőgazdasági Termelőszövetkezetek Szövetsége (Székelyudvarhelyen);
- a Hargita Megyei Fogyasztási Szövetkezetek Szövetsége (Székelyudvarhelyen);
- a Hargita Megyei Beruházási Bank (Székelyudvarhelyen);
- a Hargita Megyei Munkügyi Igazgatóság;
- a Hargita Megyei Állami Művelődés- és Művészeti Bizottság;
- a Hargita Megyei Községgazdálkodási és Lakáshivatal Igazgatósága.

a Tartományi Néptanács elnöke volt; a második ember: Ioan Cozma, a Megyei Pártbizottság szervezési titkára a Tartományi Pártbizottság szervezési titkára volt azelőtt. A Megyei Néptanács mindhárom alelnöke (Koszi István, Anghelleanu Ioan, Szabó Béla) az új funkció elfoglalása előtt a tartományi apparátusban dolgozott. Az említett ötből három (Branis, Cozma, Szabó) 1968 decemberében már nincs Csíkszeredában. A Marosvásárhelyről ide kerültek között volt Pakot Elek is, aki a Tartományi Néptanács Mezőgazdasági Osztályának aligazgatója volt, és a Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság igazgatója, a Megyei Néptanács alelnöke lett; Maier Ioan, a Megyei Milícia parancsnoka; Ambrus Zoltán, az Egészségügyi Igazgatóság igazgatója; Musca Pavel, a Megyei Törvényszék elnöke; Veres Lajos, a Munkaügyi Igazgatóság igazgatója. Bukarestből érkezett Hadnagy János, a megyei KISZ első titkára; Albert Antal az *Előre* akkori főszerkesztő-helyettese, hogy megalapítsa a helyi magyar nyelvű napilapot; egyesek szerint Nagyváradról, mások szerint Brassóból Erdélyi Elemér, a később tábornoki rangot kapott Securitate-parancsnok. Ezzel véget is ér azoknak a listája, akik megyei hivatalok vezetői lettek, és távolabbról kerültek ide. Azaz két névvel még tartozom: a megye megalakulásánál már itt bábáskodott bukaresti kiküldöttként Fazekas Lajos, az RKP KB aktivistája; 1968. november 21-én ő lesz Branis helyett a megye első embere; ugyanekkor lesz Simon András helyett a Megyei Pártbizottság propagandatitkára Szekeres Sándor – 1968 februárja előtt a Tartományi Pártbizottság titkára.

A fentiekből kiteszik: a megyei vezető funkciók elfoglalásakor volt, aki felfele emelkedett (aligazgatóból igazgató) – de nagyobb részük addigi funkciójához rendelt hatalmához képest kevesebbel rendelkezett, és ez „bukásnak” könyvelhető el (mint ahogy ez volt az átszervezés egyik célja: megfosztani hatalmának egy részétől, „buktatni” a tartományi vezetéseket). A más-honnan „idevezényeltek” (a fent említett 15 első vonalbeli vezető) vagy az apparátuson kívüli területekről jöttek (például: volt iskolaigazgatók) száma azonban eltörpül azoké mellett, akik – első és második vonalbeliek – a megszűnt négy rajon: Csík, Udvarhely, Gyergyó, Maroshévíz Rajoni Pártbizottságainak, Rajoni Néptanácsainak vezetői közül verbuválódtak. Számukra egyöntetűen előrelépés, ami történik; nagyobb jogkört, nagyobb hatalmat kapnak; nagyjából egyforma tapasztalattal, ambícióval jönnek; egy koherens, ideológiájában és érdekeiben egységes csoportot alkotnak; a Maroshévízről érkezettek kivételével mind magyarok. Első ember sosem kerül ki soraikból (a „köztudatban” a megye szimbolikusan első magyar embere, aki évtizedekig a Megyei Néptanács első alelnökeként a harmadik a sorrendben, Patáki Imre nem volt rajoni tisztviselő), de mégis: évtizedeken keresztül itt *Csíkszeredában* a többieket könnyedén magába olvasztva *ez a csoport a magyar megyei elit*. Magáról ezt tudja, ekként viselkedik, és mások is ekként viszonyulnak hozzá. Vizsgálatukkal lehetne közelebb jutni a megyei döntéshozatalnak, központ (Bukarest) és megye kapcsolatának, elit és helyi társadalom viszonyának, vagy ebben a korszakban, ezen a vidéken a helyi érdek mibenlétének, megjelenésének, érvényesülésének a kérdéseire.

2. A hatalmi vetélkedés, rajoni káderek közötti válogatás eredményei

Dramaiak lehettek azok a februári napok a csíkszeredai és székelyudvarhelyi rajoni vezetők számára: évtizedekre eldől a város, a régió sorsa, megnyílnak vagy bezáródnak az egyéni karrierlehetőségek. Abban a városban, amelyik megyeközpont lesz, megyei hivatalokat (regionális döntéshozatali, erőforrás-elosztó központok!), munkahelyek seregét létesítik majd; oktatási, kulturális intézményei fejlődnek, az általános civilizációs feltételek javulnak. Az egyetemet végzett fiatalok visszatérnek, letelepednek. Csupa pozitív változás; legalábbis így gondolták akkor, azon a fordulóponton.

Székelyudvarhely municípium lett, és néhány megyei szervet itt hoztak létre (lásd 11-nél); Csíkszereda megmaradt városnak, de ide került a megyeközpont. Hogy mennyire ügyelt a felső pártvezetés is arra, hogy a helyi magyar elitszereket jól taktikázva kezében tartsa és egy-

azon külső politikai érdek szolgálatában khasználja, a két várost egyenlő „figyelembé” részesítse, arra bizonyíték, hogy a csehszlovákiai bevonulás után, nemzetközi krízishelyzetben, a támogatást kereső Ceaușescu székelyföldi, ígérő és lojalitást követelő körútja alkalmával mindkét városban tartottak népgyűlést. Ez alkalommal Székelyudvarhelyen Fazakas János szokatlan nyíltsággal ítélte el mindazokat: „legyenek azok Magyarországon, Pesten vagy más országokban”, akik nacionalizmussal vádolják Ceaușescut, a román vezetést; „mi, székelyek” (értsd: mi, székelyföldi, esetleg székelyföldi származású, Bukarestbe elkerült magyar elit) nevében a teljes lojalitást deklarálta.¹² Megfogalmazta az országos és regionális nemzetiségi politikai elit – a „nemzetiség sorából kikerült káderek, akiket a párt nevelt” – hitvallását is: „Mi... a legelvtársiasabb szellemenben, testvériségben, barátságban harcolunk a szocialista Románia boldog útjáért.”

A képzavartól függetlenül (utat ugyanis még a pártzsargonban is építeni szoktak, nem harcolni érte): Ceaușescu és rendszere nemcsak Fazakas Jánostól, hanem a gyakorlatban („építésben” és krízishelyzetben egyaránt) melléje álló romániai magyar elit és megyei új elit neki kedvező ideológiájában („ez a kultúra szerves része a romániai szocialista kultúrának”) és tetteiben is megkapta azt a támogatást, pillanatnyilag, 1968 augusztusában, majd éveken keresztül, Csíkszeredában, Kolozsváron avagy Bukarestben, amelyre uralma megszilárdításához szüksége volt.

1968 augusztusában a helyi elit már nagyjából belenyugodott a februárban kialakult hatalmi felállásba. A csík rajoni apparátusból hárman kerültek az első vonalba: a Rajoni Pártbizottság első titkárából lett a megye harmadik embere¹³: az Ideiglenes Megyei Néptanács első alelnöke; a Rajoni Pártbizottság propagandatitkárából pedig – nem kis meglepetésre, hiszen egy volt tartományi párttitkár volt a funkció várományosa – a Megyei Pártbizottság propagandatitkára (igaz, csak az év decemberéig). Megyei vezető funkcióba többen is jutottak: a volt rajoni főtanfelügyelő lett a Megyei Állami Művészet- és Művelődésügyi Bizottság elnöke. Ehhez képest a volt udvarhelyi rajoni vezetőknek jelentéktelenebb funkciók jutottak: a volt rajoni első titkár a Hargita Megyei Mezőgazdasági Termelő Szövetkezetek Szövetségének elnöke lett, és csak decemberben került be a Megyei Pártbizottság titkárai közé; a Rajoni Néptanács volt titkára a Megyei Néptanács titkára, a rajoni főügyészből megyei főügyész, a rajoni főtanfelügyelőből megyei főtanfelügyelő lett – de utóbbi kettő 1968 őszén már nincs funkcióban. A Szakszervezetek Megyei Szövetségének elnöke, valamint a Megyei Pártkabinet igazgatója is Udvarhelyről jött. A Gyergyó rajoni első titkár a Megyei Pártbizottság osztályvezetője, a volt főtanfelügyelő a Megyei Pionírszervezet elnöke lett; Gyergyóból jött a Megyei Pénzügyi Igazgatóság igazgatója is. A Maroshévíz rajoni első titkár (nem magyar) a Megyei Pártbizottság osztályvezetője, majd az év decemberétől a második ember: szervezési titkár lesz.

12 Úgy gondolom, szükséges és hasznos, ha hosszabban idézek: „*Mi, székelyek* elmondhatjuk azt, hogy a történelem folyamán *soha nem volt olyan vitéz vezetőnk, mint a Román Kommunista Párt*” ... „Önök nagyon jól tudják, hogy a gyönyörű szülőföldünk, a Székelyföld, amely szerves része Romániának, mennyire el volt maradvan iparilag. Ahogyan többször mondtam már önöknek, az, hogy végre a Székelyföldön gyors ütemben elindultunk a szocialista iparosodás útján, elsősorban szeretett Központi Bizottságunk főtítkáranak, Nicolae Ceaușescu elvtársnak az érdeme.” ... „Mi, a nemzetiség soraiból kikerült káderek, akiket a párt nevelt, akik a kormányban s az államvezetésben dolgozunk, a legelvtársiasabb szellemenben, testvériségben, barátságban harcolunk a szocialista Románia boldog útjáért. Biztosított a romániai magyarság szocialista, nemzeti kultúrájának fejlesztése; *ez a kultúra szerves része a romániai szocialista kultúrának*. Biztosított nemzetiségi nyelvünk használata a helyi szervezetben, az államapparátusban. Épp ezért innen, erről az ősi, régi Székelyudvarhelyről a leghatározottabban elítélem azokat az újságírókat, újságokat és rádióálmásokat, legyenek azok Magyarországon, Pesten vagy más országokban, amelyek pártunkat és bennünket a nacionalista jelzővel próbálnak illetni. Íme, *ez a mi pártunk, a románoké, magyaroké, székelyeké, németeké*, mindazoké, akik a szocialista Románia földjén élnek.” ... „Ezekben a pillanatokban azt hiszem, egyetért mindenki velem, hogy *megmondjuk a román nemzetnek, a román népnek*: mi, romániai magyarok és székelyek vállvetve fogunk harcolni, továbbra is felsorakozunk pártunk politikája, kormányunk politikája mellett. *Mi, székelyek felsorakozunk* pártunk Központi Bizottsága mellett, felsorakozunk szeretett főtítkárunk, Ceaușescu elvtárs mellett. (Kiemelések tőlem.) Megjelent: Hargita, 1968. augusztus 28-i lapszám.

13 Az ezutánokban, mivel ma is élő emberekről is szó lesz, nem említek neveket.

A hatalmi vetélkedés pillanata után az „együttműködés” évei: a rájuk ruházott hatalommal való élés, a mindennapokban pedig egy közös, elitre jellemző életmód stabilizálódása következett. A kő időnként megjelent a láthatáron; helyi kisebb átszervezések, kádercserék történtek. A malomkő, azaz az igazi, a magyar elitet célzó fenyegetés ideje a nyolcvanas évek elejétől következik el: a fentről irányított, agresszív románosítási politika megjelenésekor, amikor a lojalitásnak egy utolsó gesztusa (név románosítása, identitásváltás) sem adott sok esélyt a birtokolt hatalmi pozíciók megőrzéséhez.

A rekrutáció társadalmi-kulturális közegéről

A megyei elit tagjainak szociális származásáról nincsenek pontos adataim. Amint beszélgetőtársaim elmondták: a vezető funkciókat ellátó káderekről csak sejteni lehetett származásukat, és főleg végzettségüket; az erre vonatkozó adatokat Bukarestben őrizték és őrzik ma is; a második vonalbeli emberek nagy száma pedig igen időigényes utánnnyomozást feltételez; erre nem volt lehetőségem. Az általam összeállított hiányos lista alapján is megpróbálkozom néhány megállapítás megfogalmazásával.

A megyei pártbizottság vezetőinek helyzete egyértelmű: munkás vagy paraszt származású aktivisták, akik középiskolai végzettséget is levelezőn, látogatás nélkül nyertek. Az egyetlen kivétel Simon András, aki tanítóképzőt végzett, majd a Stefan Gheorghiu egyetemen tanári diplomát kapott. A pártbizottság osztályvezetői, aktivistái nagyrészt a középgenerációhoz tartoznak. KISZ-karriert futottak, estin vagy látogatás nélkülün érettségiztek; gyorsalpaló pártiskolát végeztek; a fiatalabbak már elvégezték vagy most végzik a Stefan Gheorghiu. Akad a káderek között egy nappalinn végzett közzgazdász is.

Az Ideiglenes Megyei Néptanács első alelnöke is munkásszármazású, estin érettségizett, Stefan Gheorghiu végzett; beosztottjai, az alelnökök, osztályvezetők azonban egyetemi diplomával és viszonylag hosszás államigazgatási gyakorlattal rendelkeznek; a hivatal szakmailag legképzettebb embere a titkár, aki még a negyvenes évek elején végezte el a jogot.

A megyei hivatalok a vezetők képzettsége szerint két részre oszthatók: a politikai-társadalmi jellegűek vezetői aktivisták; a szakmai jellegűeké szakemberek – de ez utóbbiak természetesen a megyei pártbizottság tagjai vagy pótagjai is. A beosztottak között vannak egyetemi diplomások: középkáderek (technikusok) és érettségizettek, akik szakmai továbbképzésben, specializálásban – és politikai továbbképzésben (párttanfolyamok) – részesültek. Egy speciális helyzet a megyei tanfelügyelőségé: hivatalnokai tanárok.

Amennyire át tudom tekinteni a „káderállományt”, az egy közzgazdász kivételével (apja cukrászmester volt Gyergyóban) minden felsorolt kategóriába tartozó diplomás hivatalnok családjának első olyan generációjához tartozik, aki valamilyen formában továbbtanul, és már elitként viselkedik; a csak káderkarriert befutott első vonalbeli vezetőkről pedig még egyértelműbben megállapítható ez.

A diplomás, a rajoni szerkezetben már karriert futó, a megyei szerkezetekbe átkerülő hivatalnokoknak egy jól behatárolható csoportját kell még megemlítenem: azokat, akik tanítóképzőt végeztek (majd, esetleg, egyetemet), és utána lettek a párt- és államapparátus hivatalnokai. Az említett Simon András Csík rajoni majd megyei propagandatitkáron kívül illusztris képviselője ennek a csoportnak az előbb Csík rajoni főtanfelügyelő, majd 1968-ban a Megyei Állami Művelődés- és Művészetügyi Bizottság vezetője, a nyolcvanas években megyei főtanfelügyelő Becze Antal; vagy a Megyei Múzeumi Hálózat igazgatója, a csíkszeredaiak húsztágú küldöttségében részt vevő János Pál. Ez a csoport azért fontos, mert ők azok, akik – a bécsi döntés után a Székelyföldön alapított tanítóképzők szellemének köszönhetően – egyrészt erős magyarságtudattal, másrészt a nem elit megszólításának képességével rendelkeznek (demagógok, ha kell). Mindezt az aktivistaideológiával és -gyakorlattal ötvözve alakítják ki azokat az igen pregnáns és tartós jegyeket, amelyek a helyi magyar társadalom számára (lefelé) és az elit számára (befelé) évtizedekig a „megyei magyar elit” habitust körvonalazzák.

IV. Az alkuról

Látható tehát: Hargita megyének, a megye hatalmi-adminisztratív szerkezetének kialakulása nem ment zökkenőmentesen. Három szinten átfogóan szerveződtek azok a magyar elitcsoportok, akik érdekérvényesítésre törekedtek: központi szint (Fazakas János, Koppándi Sándor nevét említhetem – ez utóbbi az RKP KB propagandaosztályának munkatársa); tartományi szint (Branis, aki Udvarhely-párti volt; Király Károly, aki nagy Hargita megyét akart, majd külön Kovászna megyét „kapott”) és rajoni szint (udvarhelyiek, csíkszeredaiak egyaránt a rajon „megyényivé” terjesztéséről, a város központjellegének megnöveléséről álmodtak).

Egyértelműen megállapítható, hogy a legfőbb döntőbíró, Ceaușescu igen jól átlátta és kihasználta a csoportok vetélkedését. Az anekdota szerint a csíkszeredai küldöttek között volt egy gyári párttitkár is, egy hölgy, aki arról panaszkodott, hogy az udvarhelyieknek van pártfőgója Bukarestben, Fazakas János, de a csíkszeredaiaknak nincs; és ekkor hangzott el a történelmi kijelentés Ceaușescu szájából: „Én leszek a csíkszeredaiak pártfőgója”.

Ha nem is igaz, de valószínű: a megyei elit csíkszeredai tagjainak szükségük volt mentálisan egy „pártfőgóra” – a tudatra, hogy a Legfőbb Fejlesztő áldást adó kezét is maguk fölött érezhetik. Ígéretet kaptak: jégpályát építenek, iparosítják a megyeközpontot – és ami ehhez hozzátartozik: szilárd hatalmi pozíciókban üldögélhetnek hosszú ideig, ha betartják azt a tünnettessel kikényszerített, a felső vezetést engedékenységre bíró, de végül is a felső vezetés eredményes taktikázásának bizonyuló alkut. Ebbe az alkuba természetesen a máshonnan származó, de a megyei vezetésbe betagozó káderek is beálltak. Az utóbbiak számára már elmúlt a kedvező pillanat, nem volt lehetőség a korrekcióra; viszont így megmaradt az esély a megyei hivatalokban való megkapaszkodásra, valamint arra, hogy a megyei elit tagjai lehessenek. A félreértés elkerülése végett hangsúlyoznom kell, hogy nem írásban rögzített, politikai paktumszerű alkuról van itt szó, hanem *szociális konszenzusról*; hatalmi-szociális státusok elosztása, az elosztás fenntartása érdekében kialakított, a mindennapi hatalomgyakorlási praxisban megvalósuló egyetértésről; elsősorban tehát nem szavakról, hanem viselkedésről.

Az a hit, hogy „jól politizáltak”, hogy ez az alku volt a legjobb megoldás, hogy ez a megyei magyar elit számára hosszú távon is biztonságot nyújt, és a megye társadalmának is ez volt a „legjobb” megoldás – mintegy évtized múltával kezdett csak foszladozni. Azért is volt nehezebb a realitás felismerése, az ezzel való számot vetés, mert az eseményekben (tüntetés, „eredményes” alku Ceaușescuval, majd gyors iparosítás, építkezés, nekilendülő modernizáció) részt vevő helyi magyar társadalom is bizonyíthatóan úgy értelmezte ezeket, mint az életét pozitívan befolyásoló változások sorozatát – és az új elitnek megadta a „megye kormányzásához” a lentől szükséges legitimitást.

BIBLIOGRÁFIA

- Bodó Julianna–Biró Zoltán, 1991: A „hargitaiság” – egy régió kultúraépítési gyakorlatáról. *Átmenetek*, 2. sz. 77–89.
- Biró A. Zoltán, 1992: A regionális identitás kialakításának néhány vonásáról. *Régió*, 4., 61–71.
- Gyarmati György, 1991: A káderrendszer és a rendszer kádere az ötvenes években. In: *Valóság*, 2. sz.
- Hunyó Gábor, 1990: Románia területi fejlődése és regionális politikája. In: Hunya Gábor–Réti Tamás–R. Sülé Andrea–Tóth László: Románia 1944–1990. Atlantisz–Medvetánc
- Király Károly, 1995: Nyílt kártyákkal
Itt és most (vezércikk). *Korunk*, 1968/4. szám, 467–468.
- Marosvári Attila, 1990: Egy káder meghasonlásának természetrajza. In: *Valóság*, 10.
- Sugatagi Gábor, 1994: Politikuskiválasztódás, politikuskarrier. In: *Politikatudományi Szemle*, 4. sz.
- Szelényi Iván–Szelényi Szonja, 1991: Az elit cirkulációja? A társadalmi szerkezet változásai Közép-Európában a posztkommunizmusba való átmenet korában. In: *Kritika*, 10. sz.
- Vincze Gábor, 1994: A romániai magyar kisebbség történelmi kronológiája 1944–1963. Budapest–Szeged
- Vojkó László, 1994: Erdély társadalom- és gazdaságföldrajza. Nyiregyháza